

MORGENBLADET

Mennesket og maktene

Det er greit at Linn Ullmann har tenkt å ta livsløgnen fra oss. Men må hun gjøre det så overbevisende?

Av Carl Joakim Gagnon

Linn Ullmanns

fjerde roman

handler om tre søstre som reiser fra Norge til Sverige for å treffe sin åttifire år gamle far, Isak Lövenstad. Isak er en verdensberømt spesialist på kvinnesykdommer, en reservert far som for døtrene virker å inneha en bitter og fryktinngytende livsinnsikt. For øyeblikket har han imidlertid lite kontakt med omverdenen, og har liten lyst til å se døtrene. "Ikke kom, Erika" forteller han den eldste. "Vi går bare rundt og er høflige mot hverandre og det er jævlig anstrengende i min alder." Men døtrene velger å kjøre til Isaks nye bopel, familiens sommerhus på Hammarsö. Boken er historien om disse tre kvinnene, Erika, Laura og Molly: om deres motsetningsfylte forhold til faren og deres tre respektive mødre; om deres voksne liv; men først og fremst om somrene de tilbrakte på Hammarsö på 1970-tallet. Bokens viktigste kvalitet – den som gjør *Et velsignet barn* til et kunstverk – er ikke noe som kan uttrykkes i et handlingsreferat. Den er heller ikke det vi nordmenn, med et artig uttrykk, kaller "litterære virkemidler" – altså allitterasjon, tilbakeblikk, og alle de andre magiske pulverne vi liksom strør på språket for å sette meningens maskineri i gang og få språket til å "virke". Den er Linn Ullmanns stemme. Ullmann skriver på en måte ikke-skandinaver gjerne kaller "skandinavisk": intenst, men kjølig; ærlig, men distansert; og saklig, saklig om ting normale mennesker ikke makter å være saklige om. Dette er Isak etter at hans kone, Rosa, er død: "Etter begravelsen gjorde Isak det klart for døtrene Erika, Laura og Molly at han hadde planer om å ta livet av seg. Pillene var anskaffet, metoden nøye planlagt. Likevel flyttet han tilbake til huset." Det er som om Ullmann rynker brynene etter den siste setningen: *Jaha – pussig – gjorde han det?*

Uironisk. Ullmanns stemme er intelligent, underfundig og alltid interessert, med et barns alvorlige konsentrasjon om de minste ting. Denne stemmen gjør romanen sympatisk, og alvorlig uten å være selvhøytidelig. Det er et godt toneleie til å snakke om de store ting. Av samme årsak virker den på meg som en komplett uironisk bok, selv om den *nesten* er morsom ved et par anledninger. Når Erika og Laura filosoferer over Mollys fødsel på side 17, er det som å høre Einar Førde rapportere dystert fra en norsk humorkongress. Ullmann skriver mye om maktforholdene innad i vennegjengen på Hammarsö, som hun utforsker med en antropologs nysgjerrighet. I likhet med Torborg Nedreaas har hun et skarpt øye for barns

hjerteløshet, og den nådeløse måten avvikere straffes på. (Man trenger ikke å ha spilt "flasketuten peker på" for å vite at mange av barns spill handler om straff og soning.) En jente, Marion, bestemmer hvem av jentene som får lov til å sole seg på klippen, og de jentene som blir valgt ut, tar stor fornøyelse i å avvise andre. Taperen i barneflokk, Ragnar, blir mobbet fordi han har et fødselsmerke i pannen; når vi møter ham, er han en angstfylt og sensitiv gutt som alltid føler seg forfulgt, og som løper overalt.

Sosiale relasjoner blant barna på Hammarsö er altså primitive og ekskluderende. Men voksne er ikke stort bedre, og på det punktet er Ullmann klarere enn Nedreaas. Som voksen flytter Laura inn i et borettslag, og allmøtene der minner til forveksling om Hammarsö. Borettslaget har til og med sin Ragnar: en viss Paahp, som ikke tar vare på eiendommen sin, bor uten barn og kone (naboene hadde håpet på en barnefamilie), deler ut armbånd til småjentene i nabolaget, og som ingen sikkert vet hvor kommer fra. Han er altså blitt en hodepine for naboene, som gjør sitt for å få ham bortvist. Som på Hammarsö er det alltid noen som bestemmer "hvem som skal straffes" som Laura uttrykker det, og det er alltid noen som blir straffet.

Evig søvn. Både vennegjengen og boretts-laget deler ut straff og belønning etter enkle regler: vær normal; pass inn; godta straffen; aldri forlat fellesskapet. For Ullmann representerer dette idealet noe vagt sosialdemokratisk – det at man aldri bare kan la folk være for seg selv. "I London hadde han fått gå i fred" sier Ragnar. "Han hater Sverige. Han hater alle jævla sosialdemokrater og alle jævla sosionomer." Ragnar verken vil eller kan passe inn, og spørsmålet er hvordan Ragnar kommer til å reagere på dét.

En ting er i alle fall klart: Det er når noen faller utenfor fellesskapet at de to mektige strømmene i menneskenes følelsesliv renner raskest. Vi kunne kalle dem livslysten og dødsdriften, skjønt Ullmann bruker et litt annet ord for noe tilnærmet det siste: *försjunkenheten*. Laura spør Isak hva *försjunkenheten* betyr, og han svarer: "Det må være en slags virvel av mørke ... Det drar i deg eller du faller langsomt inn i det. Men det er ikke ubehagelig. En dag vil du lengte dit." Dette er en kraft vi alle er kjent med fra folkeeventyrene; ikke hipp apati, men huldrenes og tussenes lokkesanger om underjordiske riker og evig søvn. Nesten hver gang Ullmann snakker om sjøen, om kulden, om søvnen, eller om mørket, klinger ekkoet av Isaks definisjon av *försjunkenheten* som kirkeklokker i skallen. Ragnar kjenner en draging mot havet, og kort tid etter at bokens sentrale katastrofe er inntruffet, våkner Isak og ser Laura "allerede et stykke uti vannet kledd i bare nattkjolen og på vei utover, mot dypet". Like intens, like desperat, er livslysten. Ordet er for skjematisk og selvhjelpsk til at Ullmann gidder å bruke det, men hun snakker ofte om varme, luft og lys. Erika tenker tilbake på en nyfødt unge, "taust snappende etter lys og luft". Laura finner en døende fugl med en brukket vinge, og "så på fuglen. Når den ikke slo med vingene, men bare lå og hvilte mellom anstrengelsene, kunne hun se hvordan den lille kroppen hevet og senket seg. Den pustet. Hjertet banket. Den

var ikke *försjunken* ... Den var en virvel av pust og varme og lys".

Overskudd. Her har vi de to virvlene Ullmanns mennesker slites mellom: av "mørke", og av "pust og varme og lys". Denne symbolikken lader *Et velsignet barn* med en voldsom elektrisitet. Det hjelper også at boken er skrevet i en mengde svært korte kapitler, som ikke følger hverandre kronologisk, hvor hvert kapittel fungerer nærmest som et gåtefullt utsagn om hovedpersonene. Men alt koster. Hvis denne fortellermåten lader romanen symbolsk, så tror jeg også at den gjør at vi blir dårligere kjent med personene. De dukker gjerne opp på scenen, sier noe viktig – så er det *exit stage right*. Ullmann har åpenbart et sensitivt øye for karakter og psykologi, men *Et velsignet barn* er blitt til en symbolsk snarere enn en psykologisk roman.

Kanskje har jeg fått *Et velsignet barn* til å høres ut som en gruelig deprimerende bok. Den er ikke det, men det er litt vanskelig å forklare hvorfor. For det første er den skrevet med for mye innsikt og overskudd. For det andre setter den ord på hva jeg her har kalt livslyst og dødsdrift – det vil si, hun pumper normalt dvaske blærer av ord sprekkfulle av mening – og det er først og fremst ting man ikke greier å sette ord på som virker skremmende og nedbrytende. Folkeeventyr er ofte skremmende og merkelige, men kun fordi de gjør et ærlig forsøk på å sette ord på det skremmende og merkelige. Det samme gjelder for våre deilige skandinaviske vuggeviser, som boken står i gjeld til. (Ullmann har fortalt at hun tok tittelen fra en vuggeviser fra Gotland.) Tenk bare på refrenget til Jens Gunderssens *Vuggeviser* – "noen kommer, noen går/ noen dør i livets vår/ stjerner lyser hvite" – som jeg antar det er et tidsspørsmål før barneombudet svartelister.

Velskrevet. Alt dette har å gjøre med hvordan man hankses med problemer, som er et tema Ullmann har mye klokt å si om. Når Molly finner sin døende fugl på veien, lar Ullmann henne reflektere:

Hun kunne selvfølgelig gå videre, la den ligge der og slå med vingene, overbevise seg selv om at hun kom til å glemme den i løpet at dagen. Og kanskje ville hun glemme den en liten stund, men noe ville unektelig minne henne på den igjen.

Døende fugler og andre dilemmaer forsvinner sjelden bare man ser motsatt vei. Bare Isak har et slags svar. Når fuglen begravnes, skriver han på esken: "Vi gick ej namnlöst bort. Vårt liv var att ge namn." Problemer har mennesker hatt siden tidenes morgen, og vi har ikke hatt synderlig suksess med å løse eksistensielle spørsmål. Men vi gikk iallfall ikke navnløst bort.

Det er likevel ikke umulig at *Et velsignet barn* vil komme til å gjøre meg keitete og selvbevisst i fremtidige borettslagsmøter. Jeg kan selvfølgelig forsøke å glemme den. Men boken er da så fordømt klok og velskrevet; noe vil unektelig minne meg på den igjen.

ROMAN

Linn Ullmann:

Et velsignet barn

390 sider. Oktober. 2005

Publisert 06. januar 2006